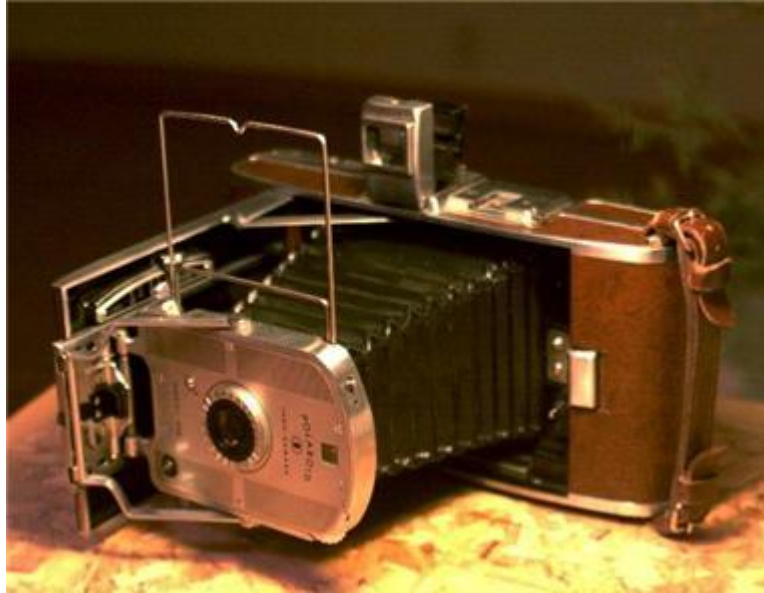

Chợ Trời của Một Thời

- Mọi dzô... Mọi dzô... Đồng hồ mười hai trụ đèn, không người lái, hai cửa sổ... Xem thử đi các đồng chí... Cái đồng hồ này đáng giá cả một gia tài, nhưng bây giờ chỉ bán với giá ủng hộ...

- Chụp ảnh lấy liền chỉ mất 30 giây bằng máy Polaroid tối tân của Mỹ... Chụp đầy đủ cả bộ Đạp-Đồng-Đài để làm kỷ niệm... Chỉ còn một ít giấy ảnh, chụp ngay kéo hết... Giá chỉ một ngàn đồng Ngụy một tấm...

Vài chú bộ đội tần ngần đứng chân đứng lại, một chú thắc mắc:

- Chụp 30 giây "nà thế nào"?

- Chỉ sau 30 giây là đồng chí có một tấm ảnh bên cạnh xe đạp, đồng hồ đeo trên tay và radio đeo bên nách... Chụp đi đồng chí rồi gửi về Bắc làm kỷ niệm, chỉ mất có 1 đồng tiền mới, không có tiền mới thì trả tiền Ngụy cũng được!

'Đạo cụ' của anh thợ chụp hình gồm chiếc xe đạp, cái vỏ radio bằng da và nếu người chụp không có đồng hồ anh ta sẵn sàng cho mượn để thực hiện một bộ sưu tập Đạp-Đồng-Đài như quảng cáo.

Mặt hàng ăn khách nhất ở chợ trời là “3D” (Đạp, Đồng, Đài) được đánh giá là ‘đỉnh cao’ của sự sung túc theo tiêu chuẩn người miền Bắc. Đồng hồ họ thích loại có nhiều cửa sổ’, một cửa sổ thì có ngày, hai cửa sổ thì có cả ngày lẫn thứ nhưng không biết họ có hiểu những chữ Mon, Tue, Wed... hay không?

Radio thì ở miền Nam hầu như gia đình nào cũng có, nào là Sony, National, Zenith... có đủ cả AM lẫn FM. Tình thế đã thay đổi nên nhu cầu nghe radio không còn cần thiết, cách tốt nhất là đem ra chợ trời bán lấy tiền mua gạo.

Quà từ Sài Gòn mới giải phóng

Cán Ngổ hống chuyện các anh bán chợ trời

Xe đạp thì Sài Gòn cũng không hiếm và chạy đầy đường, kiểu cách thì đa dạng không như xe Phượng Hoàng của Trung Quốc vốn lâu nay làm chúa đường phố Hà Nội.

Chợ trời là ‘nền kinh tế mới nổi’ trong thời kỳ Sài Gòn vừa đổi chủ. Chợ trời, ve chai, lạc song nở rộ khắp hang cùng ngõ hẻm. Bụng đói nên mọi người phải ra đường kiếm kế mưu sinh. Trong hàng ngũ dân chợ trời, những người chân chính kiếm sống gồm đủ thành phần.

Người ta đồn ca sĩ Thái Thanh đi bán xôi ở khu vườn hoa Công Lý, nhạc sĩ Hoài Bắc (Phạm Đình Chương) ra chợ trời Sài Gòn. Thế là gần như ban Thăng Long xuống đường hợp ca bán... chợ trời!

Danh ca Thái Thanh và hai cố nhạc sĩ Hoài Trung & Hoài Bắc

Nhà văn Nguyễn Thụy Long với tác phẩm nổi tiếng Loạn Mắt Nhung vốn hiền lành là thế nhưng cũng phải chạy chợ trời để nuôi con khi bị vợ bỏ. Nguyễn Thụy Long tâm sự: “Ra chợ trời có nhiều mảnh kiếm ăn nhưng tôi chẳng được ‘quý phái’ như nhiều tay chợ trời khác. Như ký giả Hồng Dương buôn bán vàng ở chợ Lê Thánh Tôn, vải vóc, quần áo cũ hay sách báo lậu, môi giới ăn hoa hồng. Tôi cũng là dân chợ trời nhưng mua đi bán lại vài ba cái bù loong dĩ nên rất là đói rách...”

Nhà giáo vì ‘mất dạy’, ‘vô lương’ nên phải đứng chợ trời. Công chức mất sở làm phải ra chợ trời còn sĩ quan ‘ngụy’ bận đi cải tạo... Từ xưa, trong mắt số đông người miền Nam, chợ trời đồng nghĩa với sự lừa đảo, dối trá, ma lanh, láu cá. ‘Dân chợ trời’ là một cụm từ miệt thị chỉ những tay mua bán theo cơ hội, thời cơ nhưng trong thời điêu linh, Sài Gòn biến thành một chợ trời khổng lồ, trong đó đủ các thành phần xã hội, thượng vàng hạ cám. Tất cả chỉ vì miếng ăn, có cái tọng vào họng là được, bất kể sang hèn.

Chợ trời là một hiện tượng nở rộ tại Sài Gòn trong thời điêu linh, kể từ sau 30/4/1975. Về mặt kinh tế, những nơi nào có nhu cầu mua-bán thì ở đó có chợ trời. Tuy nhiên, xét cho cùng, chợ trời thời điêu linh là một hình thức tự phát khi nhu cầu của người miền Nam cần bán những mặt hàng được coi là không còn cần thiết trong tình hình mới gặp nhu cầu của người mua là những người đến từ phương Bắc, họ sẵn nhặt những mặt hàng lạ còn sót lại từ thế giới tư bản miền Nam.

Cán ngõ bên những chiếc xe đạp thồ trước dinh Độc Lập

Bước vào khu vực chợ trời, bạn sẽ được chào đón bằng câu: ‘Có gì bán không anh?’. Nhiều người tỏ vẻ bất bình trước câu hỏi sỗ sàng đó, có người lại trả đũa một cách khó chịu: ‘Tôi bán tôi, anh có mua không?’. Sau này, không ngờ câu hỏi cay cú đó lại được sử dụng ở các chợ người, hay còn gọi là ‘chợ lao động’.

Ở gần khu vực tôi sinh sống có chợ trời Lăng Cha Cả. Chợ buôn bán đủ các loại mặt hàng, từ ‘thượng vàng’ đến ‘hạ cám’. Tại đây, tôi đã từng đem bán cái nhẫn tốt nghiệp United States Defense Language Institute và chiếc quần jeans có cái nhãn Levi’s gắn bên cạnh túi. Bán được 2 món đồ thấy nhẹ hẳn người vì không còn ‘tàn dư Mỹ Ngụy’ trên người mà lại có tiền cho vợ con đóng gạo ‘bông cỏ’, mua khoai lang sùng, khoai mì chạy chỉ và cả ‘cao lương’ tức hột bo bo cứng như đá để dọn cơm. Thật đúng là thời ‘cao lương mỹ vị’ đến độ ‘cao lương’ trở thành món tầm thường mà ai cũng ngán. Phải nói là ngán ngấm mới đúng.

Nhà văn Hoàng Hải Thủy vốn là người rất ít khi làm thơ nhưng chợ trời đã khiến ông ‘tức cảnh’ với những dòng dưới đây:

*Xem đồ ta, ngắm đồ người cho vui
Tìm vui chỉ thấy ngậm ngùi
Vĩa hè này những khóc cười bày ra
Lạc loài áo gấm, quần hoa
Này trong khuê các, sao mà đến đây?
Chợ bày những đọa cùng đây
Vàng phoi nắng quái, ngọc vầy mưa sa
Bán đồ toàn những người ta
Mua đồ thì rặt những Ma cùng Mùong
Chợ Trời hay Chợ Đoạn Trường
Đâu âm phủ, cuối thiên đường là đây!*

Ở chợ trời, người bán nhiều hơn người mua, dĩ nhiên đa số người mua là những ‘Ma’ cùng ‘Mùong’, họ là những từ phương xa đổ vào thành phố. Họ là những chiến binh chất phác, chân què, ‘xẻ dọc Trường Sơn đi cứu nước’ và khi được đặt chân lên Hòn Ngọc Viễn Đông họ ngỡ ngàng như trong mơ, hàng hóa phong phú như ở các nước... Đông Âu!

Bên cạnh những chiến binh chân chất là những anh bộ đội có tính ‘sĩ diện hão’. Hỏi anh ngoài Bắc có ‘ti vi’ không, anh trả lời như một cái máy ghi âm Akai: “Thứ đó chạy đầy đường”. Hình như, theo sự hiểu biết của anh, TV là một loại xe Honda nên nói liêu là... chạy đầy đường!

Đến khi thân nhân ở nước ngoài gửi quà về Việt Nam qua sân bay Tân Sơn Nhất và bưu điện đường Hai Bà Trưng lại phát sinh một nghề mới, nghề chợ trời mua thu gom đồ. Họ bám lấy người đi lãnh đồ như ruồi, không tiền đóng thuế cho hải quan, họ tình nguyện đóng thuế giùm, miễn là bán lại đồ cho họ.

Tôi đã chứng kiến nhiều cảnh cười ra nước mắt ở chỗ lãnh đồ gửi từ Mỹ về. Trong thùng đồ gửi về có một cây thuốc lá Pall Mall. Cây thuốc thơm tho đã nằm trên bàn kiểm hàng, thủ tục thuế má cũng đã đóng đủ cả chỉ còn việc người lãnh đồ chờ nhận. Tuy nhiên, nhân viên Hải quan (quan thuế) cho biết rằng thân nhân bên Mỹ đã gửi đồ một cách... phạm pháp. Người lãnh đồ thắc mắc, hỏi hốp hỏi:

- Thưa... trong những gói thuốc này có... heroin hay sao?
- Không, nhưng nhà nước xử nhẹ thôi, sẽ mua lại với giá chính thức, và cho lại anh một gói hút lấy thảo gọi là tình nghĩa với bà con.

Người lãnh đồ sống trong tâm trạng của kẻ đi xin và được cho những gì... nhà nước không cấm. Thuốc Pall Mall vẫn bày bán trên lề đường Đồng Khởi, hỏi xưa gọi là Tự Do. Người ta mới hiểu ra, thuốc lá tịch thu ở chỗ lãnh đồ có chân chạy ra đường Đồng Khởi.

Hàng từ ngoại quốc gửi về, nằm trong kho, người nhận quà được giấy báo, đôi khi hơi ới, chỉ còn thùng bị rút ruột hoặc bị đánh tráo. Vải từ bên Mỹ gửi về cho thân nhân ở quê nhà toàn dẹt ở Việt Nam, nhà máy dẹt Nam Định chẳng hạn. Gặp những chuyện đó chỉ có nước cắn răng chịu trận. Thân phận con kiến sao kiện được củ khoai.

Chuyện đó xảy ra hàng ngày nên không còn là chuyện lạ. Người ta nói rằng có nhân viên hải quan làm việc một năm trời, đồng lương ba cọc ba đồng mà xây nổi nhà cao tầng giữa thành phố. Rồi giai cấp mới làm kinh doanh qua việc nuôi chó béc giê kiếm lời. Một giai cấp nhà giàu mới ra đời, người ta chăm sóc chó, cho chó ăn cả ký lô chả quế, ăn phở tái nạm gầu.

Lời đồn đại về lối sống của giai cấp mới này nhiều vô số kể, nhưng tôi không thể tin hết nếu chưa kiểm chứng. Trong hồi ức này những điều tôi viết ra đều đã được kiểm chứng và đúng là sự thật. Tôi không "bắt" ai phải tin hay nghĩ gì khác.

Cái cột đèn trong thành phố nó bị trồng cứng xuống lề đường nên đành đứng nguyên một chỗ, còn đồ Mỹ có chân, nó chạy ra chợ trời! Nồi cơm điện, bàn ủi, hay đồng-đài nó có thể chạy ra đến chợ trời Huỳnh Thúc Kháng, Tôn Thất Đạm. Nơi đây người ta bán chúng với bất cứ giá nào, dân chợ trời mua tùy theo túi tiền có sẵn và người mua về bao giờ cũng vui vì có được món hàng mà mình ao ước!

.....

Chợ trời thuốc tây lớn nhất Sài Gòn trải dài suốt một con đường bên hông chợ Tân Định. Người ta có thể tìm mua đủ các loại tân dược tại đây, từ những viên thuốc cảm, sổ mũi, nhức đầu cho đến thuốc ‘đặc trị’ huyết áp, tiểu đường, thấp khớp – cái thì còn ‘đắt’ nhưng có cái hết ‘đắt’ từ mấy năm về trước. Nguồn hàng có xuất xứ đa dạng: thuốc từ các viện bào chế trước 1975, thuốc từ các nước ‘xã hội chủ nghĩa anh em’ và sau này còn có cả thuốc từ các nước tư bản do thân nhân từ nước ngoài gửi về.

Nguồn thuốc gửi về có đến 90% tìm đường ra chợ trời vì người nhận thuốc không phải để uống mà để bán đi lấy tiền lo cơm áo hàng ngày. Người ta quan niệm, chống đói quan trọng hơn chống bệnh tật gấp nghìn lần. Thân nhân ở nước ngoài được báo là cứ gửi thuốc về, mặt hàng này có giá rất cao nếu so với quần áo, vải vóc, mỹ phẩm, kẹo bánh. Hơn nữa, trọng lượng lại rất nhẹ cân nếu so với các ‘hàng viện trợ’ khác, đỡ tốn cước phí đối với người gửi.

Từ Mỹ, từ Pháp cũng xuất hiện những công ty của người Việt chuyên gửi thuốc tây về Việt Nam với danh sách các loại thuốc ‘hot’ nhất, có nghĩa là bán được nhiều tiền nhất trên thị trường chợ trời. Tại Sài Gòn có cả một hệ thống thu mua mặt hàng thuốc tây, họ là dân chợ trời nhưng đến tận nhà. Hệ thống chân rết này bắt đầu từ những tay ‘cò’, có mặt tại khu lãnh hàng trên phi trường Tân Sơn Nhất hay bưu điện, thấy ai lãnh thuốc là xin địa chỉ đến tận nhà để mua, vừa kín đáo lại vừa an toàn, không sợ công an ‘vồ’.

Dân chợ trời thuốc tây cũng xuất thân đủ mọi ngành nghề: từ ông dược sĩ chính hiệu bị mất sở làm đến anh “sỹ quan ngục” vừa tốt nghiệp cải tạo, từ tên chuyên nghiệp mánh mung đầu đường xó chợ đến kẻ trong túi không có tiền uống cà phê cũng ra chợ trời buôn nước bọt. Họ đứng ra làm trung gian, dẫn mối.

Bạn cải tạo của tôi ra chợ trời kiếm ăn cũng không ít. ‘Tổng hành dinh’ của đám chợ trời chúng tôi là nhà Nam ‘đầu bạc’ ở đường Hai Bà Trưng, ngay chân Cầu Kiệu, nên rất gần với chợ trời thuốc tây trên đường Nguyễn Hữu Cầu, bên hông chợ Tân Định.

Nam vốn là bác sĩ quân y, khi đi học tập về sống chung với ca sĩ Phương Hồng Quế và mở phòng mạch trên đường Triệu Quang Phục trong quận 5, Chợ Lớn. Căn nhà mặt tiền đường Hai Bà Trưng vốn là của gia đình Quế nên được đám bạn chọn là nơi ra vào từ chợ trời.

Thuốc tây thu gom ở chợ Nguyễn Hữu Cầu được gửi tạm tại đây trước khi sang tay, mua đi bán lại. Mỗi khi bác sĩ Nam cần thuốc cho phòng mạch cũng đều nhờ anh em chợ trời săn lùng, anh em không ra chợ trời Nam cũng sẵn sàng mua ủng hộ mỗi khi có thuốc tây từ nước ngoài gửi về làm quà. Phần tôi thỉnh thoảng cũng có chút quà nên nhờ Nam mua giúp. Tôi hiểu, những lọ vitamin nếu đem ra chợ trời bán sẽ bị chê ông chê eo nên hề có là tôi nhờ Nam mua... ủng hộ!

Nhóm chợ trời thuốc tây chúng tôi gồm đủ thành phần đã tốt nghiệp ‘đại học cải tạo’: Huệ (sĩ quan Hải quân... mắc cạn), Cường ‘điếc’ (pháo binh Thủy quân Lục chiến nên tai bị nghễnh ngãng vì tiếng súng), chú Định (dân Quốc gia Hành chính, đã từng là phó quận), Quyền (Giảng viên trường Sinh ngữ Quân đội bị... ‘mất dạy’)...

Riêng tôi được miễn ‘công tác ra chợ trời thuốc tây kiếm sống’, thay vào đó là chân ‘gia sư’ kèm Anh Văn cho Phương Hồng Quế, Phương Dung, Thu Hiền và một số bạn bè của Quế cũng như con cái của các bạn cải tạo. Ông thầy ngày một đồng học trò nên cuộc sống cũng có phần dễ thở trong suốt thời điều linh.

Tan chợ, anh em thường tụ họp tại Hai Bà Trưng, thỉnh thoảng vào cuối tuần lại chung tiền tổ chức 'giải lao' sau những ngày 'hành sự' tại chợ Nguyễn Hữu Cầu. Tết Trung Thu Quế lại còn tổ chức cho con cái 'cái bang' về Hai Bà Trưng đốt lồng đèn, ăn bánh Trung thu...

Tết Trung Thu 1983 tại đường Hai Bà Trưng

Giờ thì anh em cải tạo, người nào cũng 'sáu, bảy bô', lưu lạc bốn phương, kẻ ở lại trong nước, người đã ra nước ngoài. Ngồi viết lại chuyện chợ trời để nhớ lại một thời điều linh.